

SITUATION BOSHQARUV YONDASHUVLARI ASOSIDA MURAKKAB HOLATLARNI TAHLIL QILISH VA SAMARALI YECHIMLAR ISHLAB CHIQISH

Zamonaviy ta'lim muassasasida boshqaruv jarayoni ko'pincha oldindan aniq prognoz qilib bo'lmaydigan, murakkab va tez o'zgaruvchan vaziyatlar bilan bog'liq bo'ladi. Maktab rahbari bir vaqtning o'zida pedagogik jarayon, jamoa munosabatlari, tashkiliy resurslar, ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy bosimlarni hisobga olgan holda qaror qabul qilishi lozim. Bunday sharoitda universal va qat'iy boshqaruv modeli har doim ham samarali natija bermaydi. Shu sababli situatsion boshqaruv yondashuvi maktab rahbarlari uchun muhim amaliy kompetensiyaga aylanmoqda. Situatsion boshqaruv rahbarning vaziyatga moslashuvchan, kontekstni chuqur anglagan holda va real sharoitlarni hisobga olib qaror qabul qilishini nazarda tutadi.

Situatsion boshqaruvning asosiy g'oyasi shundan iboratki, har bir vaziyat o'ziga xos bo'lib, uni hal etishda bir xil boshqaruv usulini qo'llash samarasiz bo'lishi mumkin. Maktab amaliyotida pedagoglar o'rtasidagi kelishmovchiliklar, o'quvchilar intizomi bilan bog'liq muammolar, ota-onalar bilan nizolar, resurs yetishmovchiligi yoki tashqi tashkilotlar bosimi kabi turli vaziyatlar yuzaga keladi. Bunday holatlarda rahbar o'z shaxsiy hissiyotlari yoki faqat avvalgi tajribaga tayangan holda emas, balki vaziyatni obyektiv tahlil qilgan holda qaror qabul qilishi zarur. Situatsion yondashuv rahbarga vaziyatning mohiyatini anglash, mos boshqaruv uslubini tanlash va jamoani muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Murakkab boshqaruv vaziyatlarini tahlil qilishda birinchi va eng muhim bosqich muammoni aniq belgilash hisoblanadi. Amaliyotda ko'pincha muammoning tashqi belgilariga qarab tezkor qaror qabul qilinadi, biroq uning chuqur ildiz sabablari e'tibordan chetda qoladi. Masalan, o'qituvchining dars sifati pasayishi faqat mas'uliyatsizlik bilan izohlanmasligi mumkin; bu holat

ortiqcha yuklama, professional kuyish (burnout), motivatsiyaning pasayishi yoki metodik yordamning yetishmasligi bilan bog‘liq bo‘lishi ehtimoli mavjud. Tizimli tahlil rahbarga muammoni kengroq kontekstda ko‘rib chiqish va yuzaki emas, balki barqaror yechim ishlab chiqish imkonini beradi.

Situatsion boshqaruvda sabab–oqibat bog‘liqliklarini aniqlash alohida ahamiyat kasb etadi. Har qanday muammo tasodifan yuzaga kelmaydi, u ma’lum sabablar natijasidir. Noto‘g‘ri sababni aniqlash noto‘g‘ri boshqaruv qaroriga olib keladi. Masalan, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasining pasayishi faqat o‘qitish metodlari bilan emas, balki sinfdagi psixologik muhit, oilaviy omillar yoki motivatsiya bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Rahbar sabab–oqibat zanjirini tahlil qilib, muammoni faqat bitta yo‘nalishda emas, kompleks tarzda hal etishi lozim.

Situatsion boshqaruv modellaridan foydalanish rahbarlarga vaziyatga mos boshqaruv uslubini tanlashda yordam beradi. Ayrim holatlarda tezkor va qat’iy qaror talab etilsa, boshqa vaziyatlarda esa muhokama, maslahatlashuv va kelishuv ustuvor bo‘ladi. Maktab rahbari vaziyatning keskinligi, vaqt omili, jamoaning tayyorgarlik darajasi va psixologik holatini hisobga olgan holda avtoritar, demokratik yoki qo‘llab-quvvatlovchi boshqaruv uslubini tanlaydi. Situatsion yondashuv rahbarga boshqaruv uslubini qat’iy emas, balki moslashuvchan qo‘llash imkonini beradi.

Real ta’lim jarayonida situatsion boshqaruvga ota-onalar bilan bog‘liq murakkab vaziyatlar yorqin misol bo‘la oladi. Masalan, ota-onaning o‘qituvchi faoliyatidan noroziligi yuzaga kelganda, rahbar vaziyatni bir tomonlama baholamasligi zarur. Avvalo, barcha tomonlarni tinglash, faktlarni aniqlash va emotsional keskinlikni pasaytirish muhim. Bunday vaziyatda muloqotga asoslangan, muvozanatli va xolis yondashuv ko‘proq samara beradi. Situatsion boshqaruv rahbarga nizoni kuchaytirmasdan, konstruktiv yechim ishlab chiqish imkonini beradi.

Murakkab vaziyatlarda risklarni baholash situatsion boshqaruvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir boshqaruv qarori ma’lum darajada xavf bilan

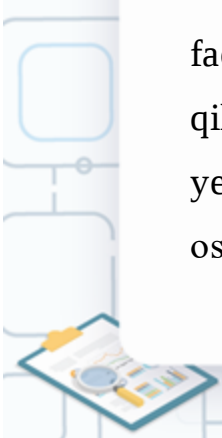
bog‘liq bo‘ladi. Risklarni tahlil qilish rahbarga qarorning ehtimoliy salbiy oqibatlarini oldindan ko‘ra bilish imkonini beradi. Masalan, intizomiy chora ko‘rish qisqa muddatda tartibni tiklashi mumkin, biroq jamoada ishonchning pasayishiga olib kelishi ehtimoli ham mavjud. Strategik rahbar risklarni baholab, eng kam zarar keltiradigan va eng yuqori samaradorlikni ta’minlaydigan variantni tanlaydi.

Situatsion boshqaruvda jamoani qaror qabul qilish jarayoniga jalb etish muhim pedagogik va boshqaruv omili hisoblanadi. Pedagoglar va mutaxassislar bilan maslahatlashish vaziyatni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish imkonini beradi. Bu nafaqat qaror sifatini oshiradi, balki jamoaning qarorga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Jamoaviy tahlil maktabda hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi va rahbarning boshqaruv yukini oqilona taqsimlashga yordam beradi.

Qabul qilingan yechimlarning samaradorligini baholash situatsion boshqaruvning ajralmas bosqichidir. Qaror qabul qilish jarayoni natija bilan yakunlanishi lozim. Rahbar qaror amalga oshirilgandan so‘ng uning ta’sirini monitoring qiladi, kutilgan natijalarga erishilgan-erisilmaganini tahlil etadi. Zarur hollarda strategiyaga tuzatishlar kiritiladi. Ushbu jarayon boshqaruvning moslashuvchanligini ta’minlab, xatolardan o‘rganish madaniyatini shakllantiradi.

Situatsion boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish rahbardan doimiy refleksiya va o‘z ustida ishlashni talab etadi. Har bir murakkab vaziyat rahbar uchun amaliy tajriba manbai bo‘lishi mumkin. Vaziyatlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va kelajakda shunga o‘xshash holatlarga tayyor bo‘lish strategik yetuklikni oshiradi. Rahbar o‘z qarorlarini tahlil qilib, ularning kuchli va zaif jihatlarini aniqlashi professional o‘rishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, situatsion boshqaruv yondashuvlari maktab rahbari faoliyatida muhim amaliy ahamiyatga ega. Murakkab holatlarni tizimli tahlil qilish, sabab–oqibat bog‘liqliklarini aniqlash, risklarni baholash va vaziyatga mos yechimlar ishlab chiqish rahbarning boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Situatsion boshqaruvni puxta o‘zlashtirgan rahbar turli vaziyatlarda

moslashuvchan, adolatli va natijaga yo‘naltirilgan qarorlar qabul qila oladi. Bu esa maktabda barqaror muhitni shakllantirish, jamoa ishonchini mustahkamlash va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Nazorat savollari

1. Situatsion boshqaruv tushunchasining mohiyati nimadan iborat va u an’anaviy boshqaruvdan nimasi bilan farq qiladi?
 2. Murakkab boshqaruv vaziyatlarini tahlil qilishda sabab–oqibat bog‘liqliklarini aniqlash nima uchun muhim?
 3. Qaysi holatlarda qat’iy, qaysi vaziyatlarda moslashuvchan boshqaruv uslubi samaraliroq bo‘ladi?
 4. Risklarni baholash situatsion boshqaruv qarorlarining sifatiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
 5. Qabul qilingan boshqaruv qarorlarining samaradorligini monitoring qilish nima uchun zarur?
-
-